

Leerdoelen

- Aan het eind van de les kan ik de overeenkomsten benoemen tussen de sociaal bewogen schrijvers uit de 19e eeuw en *Een reis door het Apenland*.

Daarvoor is het nodig dat ik de volgende tussenstappen zet:

- Aan het eind van de les weet ik hoe het zat met de kinderarbeid in de 19e eeuw.
- Aan het eind van de les weet ik hoe de verhouding tussen Nederland en Nederlands-Indië was.
- Aan het eind van de les weet ik wat de maatschappijkritiek in *Fabriekskinderen* en *Max Havelaar* is.

Opdracht 1: Historisch kader

In de 19e eeuw verandert de maatschappij in Nederland snel. De industrialisatie komt op en de ene moderne uitvinding volgt de andere snel op. Toch kent deze industrialisatie ook een keerzijde: zo wordt kinderarbeid heel normaal gevonden en worden de mensen in de koloniën uitgebuit.

1. Bekijk de onderstaande filmpjes over kinderarbeid in de 19e eeuw:
 - *Kinderen die werken in een fabriek* (https://www.youtube.com/watch?v=rEa_HlnFLPc)
 - *Afschaffing van de kinderarbeid* (https://www.youtube.com/watch?v=KR_LYP71Z8I)
2. Hoe kan je de houding van de volwassen Nederlanders beschrijven rondom de kwestie van de kinderarbeid?
3. Bekijk het onderstaande filmpje over Nederlands-Indië.
 - *Hoe ging het eraan toe in Nederlands-Indië* (<https://www.youtube.com/watch?v=iWg6xVbGQdE>)
4. Wat is precies het cultuurstelsel?
5. Hoe kan je de houding van de Nederlanders beschrijven in Nederlands-Indië?

Opdracht 2: Fabriekskinderen

In 1863 verscheen *Fabriekskinderen, een bede doch niet om geld* van Jacob Jan Cremer. In dit werk trok Cremer zich het lot van de kinderen die in de fabrieken moesten werken erg aan.

Bekijk en beluister de samenvatting van de *Alfaman* (https://www.youtube.com/watch?v=msa8OzX_0KM) van dit verhaal en lees de pagina over *Fabriekskinderen* op literatuurgeschiedenis.org (<https://www.literatuurgeschiedenis.org/teksten/fabriekskinderen-een-bede-doch-niet-om-geld>).

Beantwoord daarna de vragen.

1. Wat wil de schrijver van *Fabriekskinderen* precies bereiken met dit verhaal?
2. Aan wie is dit verhaal uiteindelijk gericht?
3. De ondertitel van dit verhaal is *een bede doch niet om geld* (een smeekbede, maar niet voor geld).
4. Zouden jullie kunnen uitleggen waarom de schrijver voor deze ondertitel heeft gekozen?
5. Wat is de maatschappijkritiek in dit verhaal? Wees zo nauwkeurig mogelijk.

Opdracht 3: Max Havelaar

Een schrijver die zich het lot van de samenleving in Nederlands-Indië erg aantrok, was Multatuli. In zijn boek *Max Havelaar of de koffieveilingen der Nederlandse Handelsmaatschappij* beschreef hij de situatie in Nederlands-Indië.

1. Lees op literatuurgeschiedenis.org *Max Havelaar*, tot het tussenkopje 'Hemdsmouwen'.
2. Lees nu de laatste bladzijden van Max Havelaar - de graphic novel. Dit fragment start op het moment waarop Multatuli de pen oppakt. (Fragment A in de bijlage of online op: https://drive.google.com/file/d/1p-1xP0mXPfUn1WcQWsAx9T8TWtPB2B_Y/view).

Beantwoord nu de vragen over dit fragment.

3. Waarom heeft Multatuli voor de vorm van de roman gekozen?
4. Op de laatste bladzijde zegt Multatuli: 'En daarom moet mijn boek gelezen worden. Ik wil gelezen worden. Ik ZAL gelezen worden'.
Noem twee redenen waarom hij wil dat dit boek gelezen wordt.
5. Welke maatschappijkritiek levert Multatuli hier? Probeer het samen te vatten in één zin.

Opdracht 4: Van de sociaal bewogen schrijvers in de 19e eeuw naar *Een reis door het Apenland*

Pak de mindmap die jullie gemaakt hebben over *Een reis door het Apenland* er eens bij.

1. Welke inhoudelijke overeenkomst(en) zien jullie tussen de bestudeerde teksten van deze les over de sociale bewogenheid van schrijvers en *Een reis door het Apenland*? Leg jullie antwoord uit.
2. En welk(e) verschil(len) zien jullie in de literaire vorm, de 'verpakking'?
3. Stel, *Een reis door het Apenland* was over de kwestie in *Fabriekskinderen* gegaan. Hoe zou Apenland er dan uitgezien hebben?
4. Stel, *Een reis door het Apenland* was over de kwestie in *Max Havelaar* gegaan. Hoe zou Apenland er dan uitgezien hebben?

Opdracht 5 : reflectie

Beantwoord de volgende vragen individueel:

- Kijk nog eens naar de leerdoelen van deze les. Welke leerdoelen heb je behaald?
- Welk leerdoel neem je mee naar de volgende les? Wat neem je mee naar de volgende les?

Noem twee dingen.

- Wat moeten klasgenoten weten over deze les? Antwoord in één hele zin.

Leerdoelen

- Aan het eind van de les weet ik maatschappijkritiek uit een dierenverhaal te halen.
- Aan het eind van de les kan ik het geleerde over maatschappijkritiek en dierenverhalen zelf toepassen op een maatschappelijke kwestie.

Opdracht 1: De kleine Johannes

Ook in de negentiende eeuw verschijnen er verhalen waarin dieren een prominente rol spelen. Zo schrijft Frederik van Eeden in 1887 *De kleine Johannes* over een jongetje Johannes dat allerlei magische wezens en dieren ontmoet die hem helpen opgroeien. Hij leert veel over het leven en de grotemensenwereld.

Op een gegeven moment komt hij de mieren tegen die in oorlog zijn met elkaar. Lees het onderstaande fragment.

Daar kwamen zij aan een mierenpaadje. Honderde mieren liepen bedrijvig af en aan, - sommigen stukjes hout, blaadjes of grassprietjes in de kaken dragend. Het was zulk een gewoel, dat Johannes er bijna duizelig van werd. Het duurde lang, voor dat een der mieren hen te woord wilde staan. Zij hadden het allen zoo druk. - Eindelijk vonden zij een oude mier, die was aangesteld om de bladluisjes, waarvan de mieren de honigdauw trekken, te bewaken. Daar zijn kudde erg rustig was, kon hij zich wel een poosje met de vreemdelingen bemoeien en hun het groote nest laten zien. Het was aan den voet van een ouden boomstam aangelegd, zeer groot en honderde gangen en kamertjes rijk. De bladluisherder gaf uitleg en leidde de bezoekers overal rond, tot in de kinderkamers, waar de jonge larven uit de witte windsels kruipen. Johannes was verbaasd en opgetogen. De oude mier vertelde, dat men in groote drukte leefde wegens den veldtocht, die eerstdaags ophanden was. Men zou een andere mierenkolonie, niet ver verwijderd, met een groote macht gaan overvallen, het nest vernielen en de larven rooven of doden, daarvoor zouden alle krachten noodig zijn en men moest dus eerst het dringendste werk afdoen. 'Waarom is die veldtocht,' zeide Johannes, 'dat lijkt mij niet mooi.' 'Nee! nee!' zeide de luizenhoeder, 'het is een zeer schoone en lofwaardige tocht. Ge moet denken, het zijn de Strijdmieren, die wij gaan aanvallen, - wij gaan hun geslacht uitroeien en dat is een zeer goed werk.' 'Zij gij dan geen Strijdmieren?' 'Zeker niet! Wat denkt ge wel? Wij zijn Vredemieren.' 'Wat beteekent het dan?' 'Weet gij dat niet? Dat zal ik u uitleggen. Eens waren alle mieren voortdurend aan 't vechten, - geen dag ging er om zonder groote slachtingen. Toen kwam er een wijze, goede mier, die bedacht dat het veel moeite zou besparen, als de mieren onderling afspraken niet meer te vechten. Toen hij dat zeide, vond men het erg vreemd en om die reden begon men maar met hem in kleine stukjes te bijten. Later kwamen nog andere mieren die hetzelfde meenden. Ook die werden in kleine stukjes gebeten. Maar eindelijk kwamen er zooveel, dat het stukbijten te veel werk was voor de anderen. Toen noemden zij zich Vredemieren en hielden allen vol dat de eerste Vredemier gelijk had; wie dat tegensprak beten zij op hun beurt in stukjes. Op die manier zijn tegenwoordig bijna alle mieren Vredemieren geworden, en de stukjes van den eersten Vredemier worden met zorg en eerbied bewaard. Wij hebben den kop. Den echten. Wij hebben al twaalf andere kolonies verwoest en uitgemoord, die beweerden den echten kop te hebben, Nu zijn er nog maar vier over die dat doen. Zij noemen zich Vredemieren, maar het zijn natuurlijk Strijdmieren, - want wij hebben den echten kop en de Vredemier had maar één kop. Nu gaan wij eerstdaags de dertiende kolonie uitroeien. Dat is dus wel een goed werk.' 'Ja! Ja!' zeide Johannes - 'het is heel merkwaardig!' Hij was eigenlijk een beetje bang geworden, - en voelde zich veel rustiger, toen zij den gediensstigen herder dankend vaarwel hadden gezegd en ver van het mierenvolk wiegelend op een grashalm zaten uit te rusten, in de schaduw van een sierlijk varenblad. 'Hu!' zuchtte Johannes, 'dat was een bloeddorstig en dom gezelschap.' Windekind lachte en schommelde met zijn grashalm op en neder. 'O!' - zeide hij, - 'gij moet hen niet dom noemen. De menschen gaan naar de mieren om wijs te worden.' -

1. Welke mieren staan er tegenover elkaar?
2. Waar staan de mieren voor?
3. Welke les leert Johannes over de mieren?
4. Kun je maatschappijkritiek uit dit fragment halen? Leg je antwoord uit.

Opdracht 2: Zelf maatschappijkritiek leveren

Jullie hebben nu, als het goed is, gezien dat maatschappijkritiek in de 19e eeuw heel gewoon was. Er waren best wat misstanden aan de kaak te stellen. Stel, je leeft in de 19e eeuw en je bent zeer betrokken bij de sociale kwesties die spelen. Je voelt het bij jezelf borrelen en je besluit een dierenverhaal te schrijven waarin je een sociale aanklacht doet. Je besluit of de kinderarbeid in de 19e eeuw te bekritisieren of het koloniale systeem in Nederlands-Indië.

Stappenplan

1. Vorm een duo en kies een van de kwesties waarop je kritiek levert: kinderarbeid of het koloniale systeem.
2. Bedenk minimaal twee dieren die symbool kunnen staan voor een bepaalde karaktertrek. Dit mogen natuurlijk bestaande dieren + hun karaktertrekken zijn. Denk ook eens aan uitdrukkingen (*zo nijdig als een spin, zo sterk als een os, zo dom als een ezel* etc.).
3. Bedenk hoe je de kwestie aan de kaak stelt: doe je dat, zoals bij *Fabriekskinderen* of *Max Havelaar*, door direct de machthebbers aan te spreken of doe je het subtieler, zoals in *De kleine Johannes*.
4. Schrijf nu een korte tekst tussen de 400 en 500 woorden waarin je de kwestie aanhangig maakt.

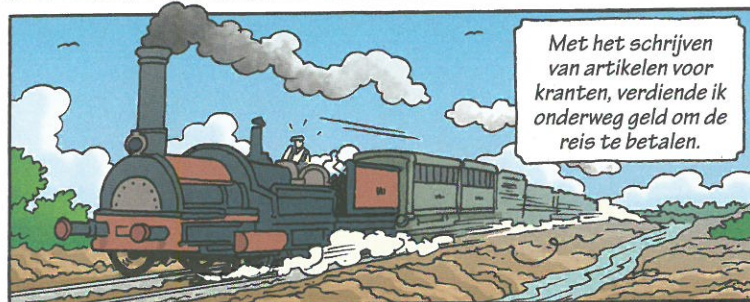
Opdracht 3: Reflectie

Beantwoord de volgende vragen individueel:

- Kijk nog eens naar de leerdoelen van deze les. Welke leerdoelen heb je behaald?
- Welk leerdoel neem je mee naar de volgende les? Wat neem je mee naar de volgende les? Noem twee dingen.
- Wat moeten klasgenoten weten over deze les? Antwoord in één hele zin.

Fragment A - Max Havelaar (strip)

Ik liet Tine weten dat het gelukt was!

Tine was intussen met hulp van familie ook weer teruggekeerd.

Ik stuurde het manuscript naar mijn broer Jan die ook in Indië had gezeten en veel geld had verdiend.

Iedereen vond het mooi, maar hoe moest ik het bij een uitgever krijgen? Gelukkig kende Jan de schrijver Jacob van Lennep.

Van Lennep vond het zo'n mooi boek, dat hij me uitnodigde.

Hij kende een uitgever en bood me een contract aan. Ik was zó blij, dat ik zonder veel overleg en nadenken het contract ondertekende.

Hij bracht het manuscript naar een uitgever die het boek liet drukken en verspreiden.

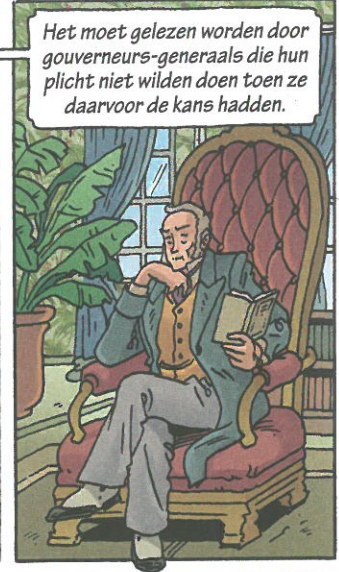
Ik bedank je dus hartelijk Stern voor de rol die je in mijn boek hebt willen spelen.

Want dit boek is bedoeld voor mensen zoals jij, Stern. Jonge mensen die nog geloven in het goede en anderen geen kwaad willen doen.

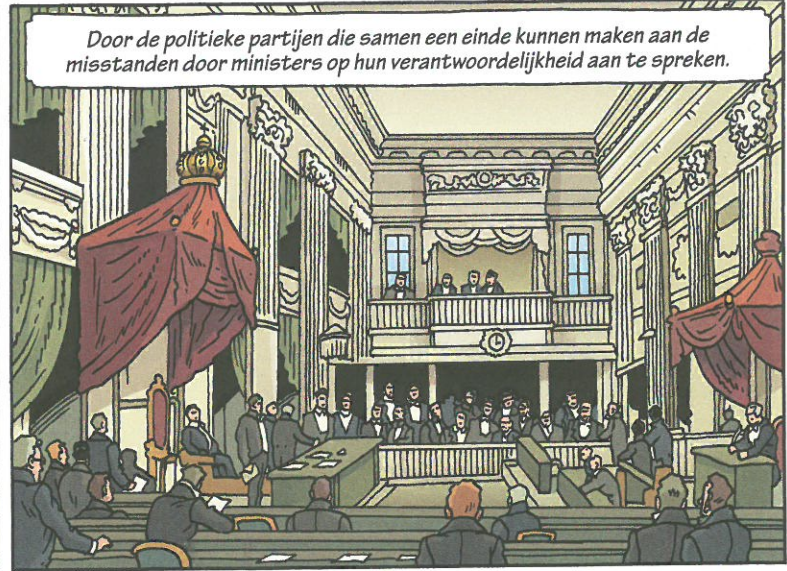
Het is bedoeld voor mijn gezin dat na mijn ontslag uit elkaar viel en in armoede moet leven.

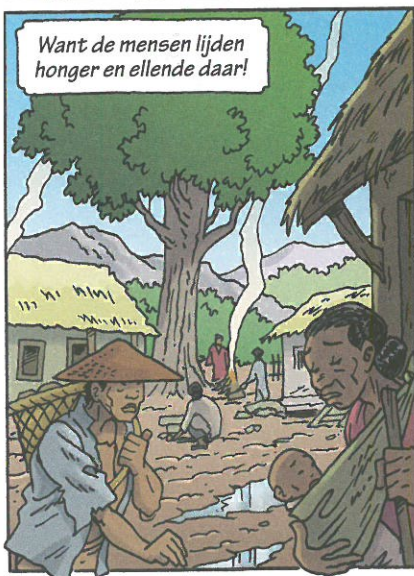
Het moet gelezen worden door gouverneurs-generaals die hun plicht niet wilden doen toen ze daarvoor de kans hadden.

Het moet gelezen worden door ministers van koloniale zaken die een menselijker beleid moeten gaan vaststellen voor die arme mensen daar.

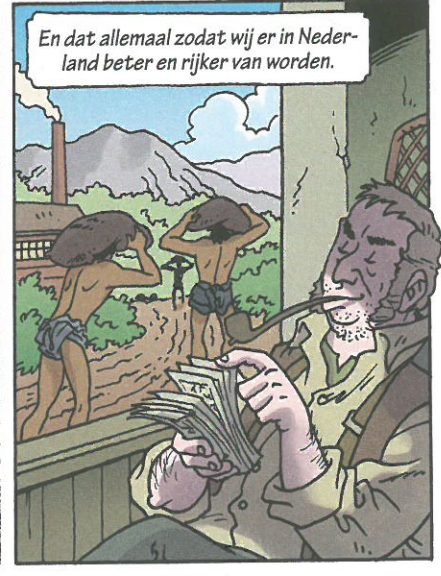
Door de politieke partijen die samen een einde kunnen maken aan de misstanden door ministers op hun verantwoordelijkheid aan te spreken.

Want de mensen lijden honger en ellende daar!

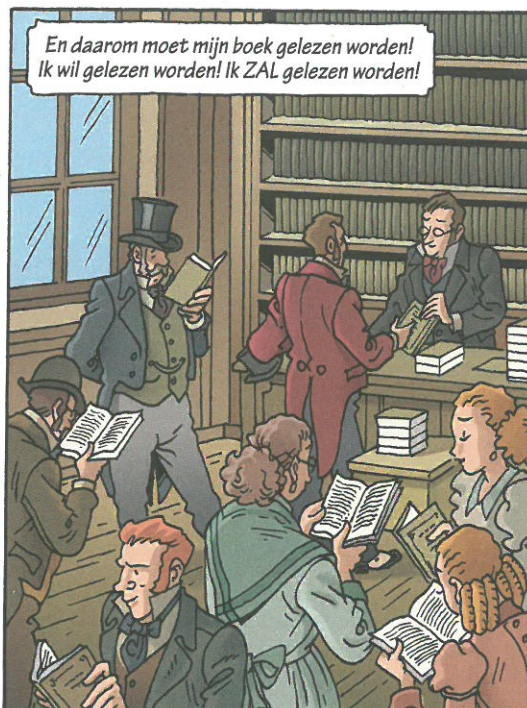
En die honger en ellende drijft ze tot wanhoop en zet ze aan tot strijd en opstand.

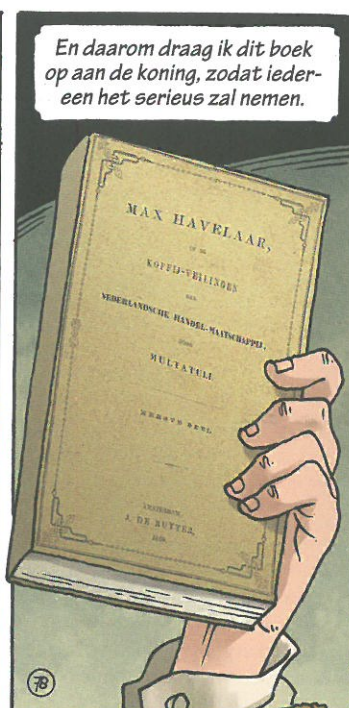
En dat allemaal zodat wij er in Nederland beter en rijker van worden.

Als we niet iets doen voor die mensen dáár, zal dat op de lange duur slecht zijn voor onze koffiehandelaren. Als ze daarginds van honger sterven kunnen ze ook geen koffie meer voor ons verbouwen.

En daarom moet mijn boek gelezen worden! Ik wil gelezen worden! Ik ZAL gelezen worden!

En daarom draag ik dit boek op aan de koning, zodat iedereen het serieus zal nemen.

Want aan u draag ik mijn boek op, Willem de Derde, koning, groothertog, prins... meer dan prins, groothertog en koning... keizer van het prachtig rijk van Insulinde dat zich daar slingert om de evenaar, als een gordel van smaragd... Aan u durf ik met vertrouwen te vragen of het uw keizerlijke wil is dat de Havelaars worden bespat door de modder van Slijmeringen en Droogstoppels? En dat daarginds uw meer dan dertig miljoen onderdanen **WORDEN MISHANDELD EN UITGEBUIT IN UW NAAM?**